

Ám a magyar Petz-irodalom áttekintése még egy jelentős felismerést tartogat azon túl, hogy általa sikerült pontosan meghatározni azokat a körülményeket, amelyek között Štúr szláv identitása kibontakozásba kezdett. Fiatalkorában ugyanis Petz nem másnak volt a nevelője egy éven keresztül, mint a Štúr-kánon legnegatívabb szereplőjének, a Petznél három évvel fiatalabb Zay Károlynak. A szlovák nemzeti emlékezet elsősorban arról ismeri, hogy evangélikus felügyelőként ő távolította el Štúrt a pozsonyi evangélikus líceumból, és ugyanebben a funkciójában több szlovák törekvést akadályozott 1848 előtt.⁴⁶ Petz és Zay iskolatársak voltak a soproni evangélikus líceumban, s valószínűleg ezen ismeretség révén kerülhetett éppen ő a bucsányi Zay kastélyba. Jénai egyetemi éveinek anyagi háttérét teremtette elő ily módon, s közben a kastély tekintélyes könyvtárát is használhatta önképzésre.⁴⁷ Valószínűleg a főúri bibliotékából juthatott hozzá ahhoz az értékes, eredeti nyelvű Don Quijote-kiadáshoz, amely alapján elkészítette Cervantes művének az (azóta már elveszett) első magyar fordítását.⁴⁸ A Zay Károly és Petz közötti régi (véltetően jó baráti) kapcsolattól nagy valószínűséggel nem független az a tény, hogy az uradalom által fizetett zayugróci tanító, Samuel Štúr, épp Leopold Petzhez küldte két fiát tanulni.⁴⁹

Petz (akinek egyébként életútja számos ponton megegyezik Štúréval) példája megmutatta, hogy a Štúrt körülvevő kapcsolathálót nem bonthatjuk önkényesen két részre, jók és rosszak, magyarok és szlovákok táborára, hanem kivétel nélkül minden esetben saját korukban, a kor társadalmának feltételrendszerei között, illetve önmagukhoz képest, nem pedig a szlovák nemzeti mozgalom egyes szereplőjéhez fűződő viszonyuk nyomán kell értelmeznünk. Így Petz és Štúr kapcsolata is elsősorban pedagógiai, nem pedig nemzeti kontextusban értelmezhető. Fontos tanulság az is, hogy a magyar források figyelmen kívül hagyásával olyan tények maradtak feltáratlanul, amelyek felbukkanása Štúr kapcsolatrendszeréről szóló eddigi tudásunkat alapvetően kérdőjelezi meg.

HORVÁTH LÁSZLÓ | Görög és zsidó szatócsok Kapuvárott a 18. század középső harmadában

⁴⁶ Tremly, 1933, 69. Nagy szerint ugyan pusztán barátságból vitte Zay Petzet a családi birtokra (Nagy, 1840, 612.) Tremly feltételezése azonban sokkal életszerűbbnek tűnik.

⁴⁷ Tremly, 1933, 69.

⁴⁸ Erről bővebben lásd Bikfalvy, 2007, 51–52.

⁴⁹ Meg kell említenünk, hogy Petz együtt utazhatott Jénába Schimkó Immanuel Wilhelmmel, akinek apja Štefan Šimko, a zayugróci evangélikus lelkész, s egyben Ludovít Štúr egyik keresztapja volt. Szögi László: Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon 1789–1919 Budapest, ELTE Egyetemi Levéltár, 2001. 335. Augustín Mat’ovčík (red): Slovenský biografický slovník. 5. zväzok. Martin, 1992, 452. Hurban, 1959. 28. További érv Pecz és a Štúr család személyes, szoros kapcsolata mellett, hogy amikor Petz elkerült Győrből, Samuel Štúr is máshová küldte tanulni fiatalabb gyermekeit.

A görög, makedón, szerb és hozzájuk képest elenyésző számarányban albán származású kereskedők magyarországi betelepítése jelentősebb mértékben a 18. század első évtizedeiben indult meg. Előbb a Duna és Tisza menti nagyobb városokban (Zimony, Baja, Pest, Vác, Komárom, Győr, illetve Szeged, Szolnok, Tokaj), valamint a több funkcióval rendelkező kereskedelmi centrumokban (pl. Debrecen, Eger) jelentek meg.¹ Ismert, hogy a század során Sopron megyében is megtelepedtek; a fentiekből egy-értelműen következik, hogy legjelentősebb számban Sopronban éltek, és itt a Bécsbe irányuló élőállat-, elsősorban sertéskivitel lebonyolítása került időlegesen a görög kereskedők kezébe. Egykori jelentőségüket érzékelteti: a szabad királyi városban kolóniát alkotva saját tanítóval, pappal és imaházzal is rendelkeztek.²

A 18. századi Magyarországon megtelepült görögök létszámáról megbízható adatokkal nem rendelkezünk. Így az 1770-es népesség-összeírásnak a Sopron megyei görögökre vonatkozó adatai is – itt nem részletezendő összeírási irányelvek alkalmazása következtében – a létszám tekintetében rendkívül hiányosak. Példaként Sopront emelem ki, ahonnan egyetlen egy görögöt sem írtak össze, az egész megyéből pedig mindösszesen 5 főt;³ Kis-Tatáról,⁴ Nagy-Ságról⁵ és Böröl 1–1 főt,⁶ valamint Nemeskéről 2 főt.

Noha Magyarországon a görög telepések zömét a makedón elem képezte, őket is „görög” gyűjtőnévvel illették,⁷ amely mellett még elterjedt volt a fölöttébb összetett egykori másik gyűjtőnév, a „rác” megjelölés is. A származásra utaló megjelöléseket az egykorú források nem alkalmazták következetesen. Ezért ugyanaz a személyt vagy személyeket a különböző iratanyagok hol „görögnek”, hol pedig „rácnak” nevezték.

A herceg Esterházy család Magyar Országos Levéltárban, Budapesten őrzött levéltárában, a Központi birtokigazgatás iratanyagainak áttekintése során bukkantam néhány, a kapuvári görög és zsidó kereskedők tevékenységére vonatkozó adatra. Az áttekintett iratanyagok egyrészt az ott működő kereskedők haszonbérleteivel kapcsolatosan a kapuvári uradalomhoz, illetőleg a hercegséghez benyújtott közösségi és egyéni kérelmeket (instanciákat), másrészt e kérelmekkel kapcsolatban keletkezett uradalmi állásfoglalásokat, jelentéseket és határozatokat

¹ Schäfer László: A görögök vezető szerepe Magyarországon a korai kapitalizmus kialakulásában. Bp., 1930, 24.

² Csatkai Endre: Ráczok és görögök a régi Sopronban. Új Sopronvármegye, 1941. április 26.

Füves Ödön: Görög imaház alapítása Sopronban. SSz. 20 (1966), 265., Füves Ödön: Adatok a soproni görögök történetéből. SSz. 16 (1962), 68–69.

³ Füves Ödön: Görög kereskedők Sopron megye területén 1770-ben. SSz. 18 (1964), 360–364.

⁴ Ma Szilhez tartozik.

⁵ ma a Vas megyei Simasághoz tartozik

⁶ ma Vas megyéhez tartozik

⁷ Füves Ödön: A magyarországi görög telepések a legújabbkori görög történelmi irodalomban. Antik Tanulmányok, 10 (1963), 1–2. sz., 65–66.

tartalmazzák.⁸ E források idevonatkozó adatai az eddig ismert megyei képet kiegészítik, ezek felhasználásával a görög és zsidó szatócsok tevékenysége a vizsgált időszakban az alábbiakban foglalható össze:

Görög kereskedő(k?) kapuvári megtelepedése az 1720-as esztendő első felében történt,⁹ és egészen 1764-ig mind a már ott lévő zsidó, mind pedig a megtelepedett görög kereskedők a helyi és környékbeli lakosság, valamint a mesteremberek vásárlási igényeinek kielégítésére (szatócs-)boltokat működtettek. A kereskedők egy-egy boltért (és a hozzátartozó lakószobáért) 1754 körül évi 60–70 ft árendát¹⁰ (bérleti díjat) fizettek az uradalomnak.

A görög és zsidó kereskedők viszonyát maguk a görögök egyik instanciájukban úgy jellemezték, hogy „...már negyven esztendőül fogva bikességesen éltünk...”.¹¹ Az adatok ismeretében ez a megállapítás azonban csak annyiban tűnik helytállóknak, hogy az 1764. esztendőt megelőző negyven éven át görög és zsidó kereskedők egyaránt működtek Kapuvárott. De ez a párhuzamos kapuvári kereskedelmi tevékenysége nem volt, és nem is lehetett mindig „békés”, minthogy mindkét fél forgalmának bővítésére boltjaik számának növelésére törekedett. Ez utóbbit a görögök inkább saját tulajdonú bolt építésével kívánták megoldani,¹² míg a zsidók a helyi uradalmi boltok bérleti jogának kizárólagos megszerzésére törekedtek. Az érdekeik ütközése folytán eleve nem lehetett az együttélésük mindvégig „békességes”.

Az 1753/1754. esztendő fordulója táján az a hír kapott szárnyra Kapuváron, hogy az uradalom a már évek óta a *rác* kereskedő által bérelt boltot (*N^{ro} 18*)¹³ el kívánja venni a ráctól, hogy azt is a zsidó kereskedőnek adná haszonbérbe, „...és az következő Sz[ent] György napra [április 24-re] Kapuvárrul el köllene az megh Nevezet Rácznak mennyi...”.¹⁴ A hír hallatára egyrészt az érintett rác bérlő, másrészt pedig a kapuvári csizmadia céh tagjai hg. Esterházy Pál Antalhoz címzett instanciáikban a rác kereskedő haszonbérleti szerződésének fenntartását kérték. Mind a bérlő, mind pedig a céh-közösség kérte, ha már az uradalom mindenképpen a zsidó kereskedőnek kívánja a megadott boltot bérbe adni, akkor legalább adja hozzájárulását ahhoz, hogy a rác egy boltot építhessen, ahol eddigi

⁸ Magyar Országos Levéltár (=MOL) P 150, Esterházy család hercegi ágának levéltára, Központi birtokigazgatás iratai, Kapuvár/Süttör, 269. cs., Nr. 6/1754.; 273. cs., Nr. 1/1764.; 273. cs., Nr. 20/1764.; 273. cs., Nr. 21/1764. (A továbbiakban csak a vonatkozó iratanyag törzsszámára, csomószámára, és a pontos jelzetére, oldalszámára történik hivatkozás.)

⁹ MOL P 150 273. cs., Nr. 1/1764., 27–28. p.

¹⁰ MOL P 150 269. cs., N. r6/1754., 25. p.

¹¹ 273. cs., Nr. 1/1764., 27. p.

¹² „Azon Bótot régenten az mi eleink ipétettik” - olvasható a görög kereskedők instanciájában; MOL P 150 269. cs., Nr. 1/1764., 28. p.

¹³ MOL P 150 269. cs., Nr. 6/1754., 23. p. Az iratanyagból nem deríthető ki, hogy ez a 18-as számra való hivatkozás egy, a II. József királyi rendeletét jóval megelőző házszámzás meglétére, vagy egy kapuvári uradalmi épület-összeírás tételszámára vonatkozik-e. Ez utóbbit tartom valószínűbbnek.

¹⁴ MOL P 150 269. cs., Nr. 6/1754., 23. p.

tevékenységét folytathatja. A bérlő, *Kapuvárer Rác Miklos*,¹⁵ instanciájában többek között kérte, hogy a felépítésre kerülő boltjában – az építési költségei kompenzálására – megfelelően mérsékelt árendát szabjanak meg számára. Azt, hogy az uradalom komolyan foglalkozott a bérlőcsere végrehajtásával, az is igazolja, hogy a kapuvári tisztartó (*Michäel Hochsinger*) egy építési költségvetés-tervet is elkészített.¹⁶ A csizmadia céh instanciájából félelmük derül ki: ők ugyanis a környékbeli csizmadiákkal együtt attól tartottak, hogy a rác-zsidó bérlőcsere után már csak távoli országos vásárokon – felvetésük szerint Pesten, vagy Kecskeméten – tudnák a szükséges anyagokat, kellékeket beszerezni.¹⁷ Ebből következtethető, hogy a kapuvári zsidó boltos az 1750-es években ilyen áruféleséget még nem tartott. Végül is az uradalom a bérlőcserét nem hajtotta végre, így a rác az 1754-et közvetlenül követő esztendőben tovább működhetett. Az nem ismert, hogy a rác kereskedő ebben az időben építtetett-e saját boltot Kapuvárott.

Azonban az 1761-es esztendővel a görögök számára kedvezőtlen időszak vette kezdetét. Az addigi görög bérlő, *Rác Miklos*, ugyanis az időközben felgyülemlett adósságai miatt nem tudta már tovább működtetni boltját és azt két, nálánál fiatalabb görög kereskedőre, *Georg Christoph*¹⁸-ra, (avagy *Christophory Györgyre*) és *Andreas Rosa*¹⁹ (*Rusa*[?])-ra hagyta. Ők egy évre kötöttek haszonbérleti szerződést az uradalommal, a régi bérlő pedig Kapuvárról Törökországba távozott.

Erre az időszakaszra mind a görög, mind a zsidó kereskedőnél, *Hirschl Joseph*²⁰ jelentősen felszaporodtak a hitelben vásárlók. Vélhetően e miatt a kereskedők eladósodásának a folyamata is felgyorsult. Talán ez is az egyik indítéka lehetett annak, hogy az Esterházy uradalmak legfőbb gazdasági irányító testülete, a *Comissio*, 1763. április 21-i ülésén a kapuvári boltjainak árendába bocsájtásával kapcsolatosan az alábbi fontos, immár a görögök kapuvári működését megszüntető döntéseit meghozta:

- A görög kereskedők jövő év Szent György napjától (április 24.) számolva még egy esztendeig maradhatnak Kapuváron, de e türelmi időszak lejártáig adósságaikat rendezniük kell. A meglévő árukészletüket pedig ki kell árusítaniuk, új árucikket pedig már nem szerezhetnek be. Továbbá kötelesek ezen időszak alatt maguknak egy másik helységben fekvő szálláshelyet és boltot szerezni.

- Az uradalom valamennyi kapuvári boltját *Hirschl József* kereskedőnek adja haszonbérbe.

¹⁵ MOL P 150 269.cs., Nr. 6/1754., 25-26. p. Feltételezem, hogy a kérelmezőként megadott „Kapuvárer Rác Miklos” név csak megkülönböztető ragadványneve a rác kereskedőnek.

¹⁶ MOL P 150 269.cs., Nr. 6/1754., 22. p.

¹⁷ MOL P 150 269.cs., Nr. 6/1754., 23-24. p.

¹⁸ Instancia aláírójaként: MOL P 150 273. cs., Nr. 1/1764., 11. p.

¹⁹ Instancia második aláírójaként: MOL P 150 273., cs., Nr. 1/1764., 40. p.

²⁰ Instancia aláírójaként: MOL P 150 273. cs., Nr. 1/1764., Lit. A.; 34. p.

- Ugyanakkor az uradalom mindkét felet kötelezte kintlévőségeik inkasszálására és egyúttal a hitelben vásárlóik - névvel és a tartozás összegével ellátott - tételes listájának összeállítására.

A fenti határozat ismeretében mind az érintett bérlők, mind pedig Kapuvár önkormányzata instanciával fordult az uradalom, illetőleg a hercegség megfelelő fórumaihoz. A görög kereskedők azzal érveltek a *Comissio* határozatával szemben, hogy ez a döntés - minthogy a zsidó kereskedő szombaton és az izraelita ünnepnapokon zárva tartja a boltját, és ez szerintük kimondottan hátrányosan érintené a vásárlókat - egyértelműen korlátozná a kapuvári vásárlási lehetőségeket. Továbbá úgy vélték, hogy ha a zsidó egyedül lehetne boltos a mezővárosban, akkor a konkurencia hiányában az árak bizonyosan megemelkednének. Valamint azt is állították, hogy a zsidó nem tudna majd elegendő és jó minőségű portékát kínálni a csizmadiamesterek részére. A görög kereskedők instanciájukban egyúttal írásba foglalták, ők készek a jövőben 120 ft-ot is fizetni azon bolt haszonbérleti jogáért,²¹ amelyet a *Comissio* határozata most el kívánna tőlük venni.

Ugyanakkor a zsidó kereskedő, *Hirschl Joseph*, az uradalomhoz intézett instanciájában többek között azt emelte ki, hogy jogilag nem is illethette volna meg a két „fiatal” rácot (*Georg Christoph* és *Andreas Rosa*) az üzlet haszonbérlete, mivel annak idején az uradalom erre a boltra név szerint nem velük, hanem az „öreg” ráccal, *Rác Miklossal* kötött bérleti szerződést. Ezek a fiatal rákok nem leszármazottai *Rác Miklósnak*. Azzal is érvelt, minthogy neki a hercegség területén *Schutzjud*²² státusa van, egyértelműen előnyt kell, hogy élvezzen a betelepültekkel szemben.

Kapuvár mezőváros bírása és esküdtsége az uradalomhoz intézett „attestáló” leveleikben kiemelték,²³ hogy a görögök amellet, hogy számos esetben hiteleztek vásárlóiknak, több alkalommal magát a várost is kiségtették készpénzzel, „...hol száz hol két száz forintokkal hol többel hol kevessebel...”. A kapuvári magisztrátus végül is azt kérte a hercegségtől, hogy „...mind az zsidó mind az görög elöbbeni mod szerint mindenik had élhessen és had maradhasson...”.²⁴

A zsidó, illetőleg rác kereskedő(k)től hitelben vásárlókról vélhetően 1764-ben készített listák fontosabb adatai az alábbiakban foglalhatók össze: A zsidó kereskedő 239 tételből álló kintlévősége (kerekítve) 1355 ft-ot ért el.²⁵ A tartozások - csökkenő tételszámú sorrenddel - a következő helységek lakosaiból tevődtek

²¹ MOL P 150 273. cs., Nr. 1/1764., 16-17. p.

²² MOL P 150 273. cs., Nr. 1/1764., 33-34. p. Az instancia aláírója: *Joseph Hirschl, hochfürst[licher] Schütz- und Handels- Jud zu Kapuvár*. A *Schutzjud*, földesúri védelem alatt álló, jogilag többnyire zsellér, házatlan zsellér kategóriákban nyilvántartott zsidó lakos -, aki földesúrnak adót fizetett, elismerte az úrszéki illetékességét, amelynek fejében a földesúr birtokaihoz tartozó településeken letelepedhetett, egzisztenciát építhetett, bizonyos oltalmat kapott.

²³ MOL P 150 273. cs., Nr. 1/1764., 25-26. p. (1764. febr. 28.), 14-15. p. (1764. jún. 26). attestál=bizonyít, igazol

²⁴ MOL P 150 273. cs., Nr. 1/1764., 15. p.

²⁵ MOL P 150 273. cs., Nr. 21/1764., 121-125. p.

össze: Kapuvár, Garta, Babót, Vitnyéd, Szentmiklós, Potyond, Veszkény, Süttör, Rőjtök, Bogyoszló továbbá egy-egy tétellel Agyagos, Bodonhely, Csapod, Csorna, Kisfalud, Kismarton, Oslí, Szárföld és Szil képviseltette magát. Ugyanakkor a görög kereskedők 113 tételes kintlévősége (kerekítve) jóval szerényebb összeget, 390 ft-ot tett ki.²⁶ A tartozások – csökkenő tételszámú sorrenddel – a következő, jóval kisebb hatósugarú kört érintve, az alábbi helységek lakóseitől származtak: Kapuvár, Garta, Vitnyéd, Babót, Oslí, Veszkény, Hövej, Süttör.

A két lista helytörténeti forrásértékét növeli, hogy az adósok neve mellett esetenként foglalkozásuk is feljegyzésre került. Így Kapuvárról *öveges, gombkötő, szappanyos, lakatos, téglás, mészáros, ács legény, csizmazia* került regisztrálásra, illetőleg *vellacsináló* Gartáról, továbbá *zsalétromos* Babótról, *kép íróné*²⁷ Csornáról, *taligás* Süttörről. Két kapuvári utcanév hivatkozás is előfordul a listákban, nevezetesen *major utca, kiss utca*.

Feltételezve, hogy a hitelben vásárlók lakhelyei nagyjából az üzletek vonzáskörzetét is behatárolják,²⁸ megállapítható, hogy a zsidó kereskedő – a helyi konkurenciájához viszonyítva – nagyobb vásárlói körrel és minden bizonnyal nagyobb tőkével és szélesebb árukínálattal rendelkezett, legalábbis a hitellista benyújtásának idején. A nagyobb áruválasztékot bizonyítja például az, hogy szemben az 1750-es évekkel, ekkor már vásárlói közé tartoztak a csizmadiák is. E mesteremberek ugyanis felsorolásra kerültek a zsidónál hitelben vásárlók között Kapuvárról, Tamásiból, Csapodról, Szentmiklósról és Rőjtökről. Egyáltalán nem bizonyos viszont, hogy a most megismert zsidó/görög kintlévőségek aránya mindig is így alakult volna, hisz volt olyan időszak, amikor a görög kintlévőségek összege az úrbéresek körében például elérte a 700 forintot is.²⁹

Miközben a *Comissio* határozatának ismeretében Hirschl József a görög bolt mielőbbi átvétele érdekében installált az uradalomnál, ugyanekkor a görög kereskedők boltjuk további fennmaradásáért harcoltak. Sőt azt kérték, engedélyezzék számukra a bolt oly' módon való átalakítását, hogy annak második szobájában bort és pálinkát mérhessenek.³⁰ Kérvényükben felajánlották, ha a szesz mérési engedélyt megkapnák, úgy azért 100 ft hasznóbért fizetnének. Mindenesetre elgondolkodtató, hogy a görög fél a *Comissio* szigorú határozatainak ismeretében is még mindig az üzletmenet bővítési lehetőségén fáradozott. Feltételezem, bíztak abban, hogy az 1753/1754-es eljáráshoz hasonlóan az uradalom a határozatait most sem hajtja majd végre. Azonban nem így történt, és a görög kereskedők végül is tudomásul véve a határozatot, negyven évi működés után elhagyták Kapuvárt, ahol így mind a három üzletet Hirschl József

²⁶ MOL P 150 273. cs., Nr. 21/1764., 113-115. p.

²⁷ mai kifejezéssel: festőművész felesége

²⁸ Ez Kismarton (Eisenstadt) esetére nyilván nem érvényes, mivel ez esetben nem egy onnan Kapuvárra járó vásárlóról lehetett szó, hanem sokkal inkább két (véltetően zsidó) kereskedő egymás közti hitelezéséről.

²⁹ MOL P 150 273. cs., Nr. 1/1764., 22. p.

³⁰ MOL P 150 273. cs., Nr. 1/1764., 17. p.

(és fia) vehette haszonbérbe. Érdemes megemlíteni; egy, a kapuvári uradalomból Smiliár inspektorhoz³¹ intézett levélből egyértelműen feltárul, a helyi uradalmi tisztségviselők tartottak attól, hogy a határozat végrehajtása Kapuváron esetleg zavart és nyugtalanságot fog okozni.³²

Az a tény, hogy a vizsgált időszakban, Sopron megyében mennyire jelentett szokott megoldást egy bolt görög kereskedőnek történő haszonbérbe adása, még további mikro-kutatásokat igényel. Ugyanakkor a dolog cseppet sem volt egyedi, amit egy, a Bezerédy család szerdahelyi³³ vagyonának felméréséhez fűzött hasznosítási javaslat is tanúsít: „...az ó épületben köll zsidót, vagy görögöt szállítatni, a ki minden félével kereskedhetik...”.³⁴ A felsorolt források adatai nem tartalmaznak egyértelmű indokot, vagy okot arra vonatkozóan, hogy a *Comissio* valójában miért is juttatta Kapuvárott a zsidó felet ilyen kiváltságos, a görögöt pedig ennyire kizáró helyzetbe. Mindenesetre az megállapítható, hogy Kapuvár magisztrátusa mindvégig támogatta a görög fél ottani működését, kereskedelmi tevékenységét. Ezt a helyi közösségnek a hercegséghez címzett levelei egyértelműen bizonyítják. Az uradalom a távozó görög kereskedők döntésére hagyta, hogy hol telepednek majd meg, de ajánlatként két – a hg. Esterházy birtokok által is érintett – mezőváros név szerint is megemlítésre került; *St Nicola*³⁵ (azaz Szentmiklós) és Csorna.³⁶ A Kapuvárról eltávozni kényszerült görög kereskedők letelepedéséről, későbbi tevékenységéről az eddigi forrásfeltárások további adatokat nem nyújtanak.

³¹ hercegségi főtisztviselő, uradalmi felügyelő

³² MOL P 150 273. cs., Nr. 21/1764. 129-130.

³³ Ma Fertőszentmiklóshoz tartozik

³⁴ MOL P 58 Bezerédy család levéltára, 5. cs., Fasc. 5. Nr 38; (1759)

³⁵ Szentmiklós: MOL P 150 273. cs., Nr. 1/1764., 13. p.

³⁶ MOL P 150, 273. cs., Nr. 21/1764., 129. p.